

NASLOVNICA

SADRŽAJ

INTERVJU S POVODOM

KRITIKA I...

MANIFESTACIJE

ESEJI

i... Begić Šulentić A; Begić A; Grundler E. Glazbene aktivnosti

i... Uzelac Z. Barokna preobrazba

i... [Mhnjak J. Uloga knjižnica](#)

i... Loinjak I. i Kriška M. Teozofija i apstrakcija

i... Lukić D. i Ratkovčić R. Performans Satana Panonskog

i... Kirchhoffer S. i Z. Brijunske kočije

i... Kuhar R. Pokret kao zvuk

i... Buovac M. Prikaz i značaj knjige u svijetu filatelije

IZDAVAŠTVO

Jelena Mhnjak

jmhnjak@kulturologija.unios.hr

Uloga knjižnica u prevladavanju društvene isključenosti

Sažetak: Od vremena kada su nastali prvi oblici knjižnica do danas, obilježja koja definiraju knjižnicu i knjižničku djelatnost mijenjala su se, formirala i unaprjeđivala sukladno promjenama konkretnih društava u kojima su djelovale. Kako su se društva i njihovi članovi razlikovali, bilo da se radilo o društvenim razlikama u konkretnoj zajednici u kojoj knjižnica djeluje, preko društvenih obilježja koja su specifična za određeni narod, kulturu ili neke druge vrste obilježja, koja su definirala društvenu zajednicu onakvom kakva jeste, čak i na globalnoj razini, na kojoj vrijede općenitija pravila ponašanja za određenu društvenu zajednicu, tako su se razlikovale i informacijske potrebe članova tih društava. Knjižnice i njihovi djelatnici, koje za društvenu zajednicu obavljaju vrlo odgovoran posao prikupljanja svih vrsta knjižne i neknjižne građe, u kojoj se pohranjuje cjelokupno ljudsko znanje, i pružanja usluga i informacija svim vrstama korisnika na području na kojem djeluju, moraju se moći othrvati bilo kojem obliku subjektivnih ili osobnih stavova, mišljenja i prosudbi prema svakom pojedincu zajednice korisnika koje uslužuju. U ovom su radu prikazani izazovi knjižnica kao aktivnih sudionika u zajednici u vremenu napretka informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Navedeni su zajednički problemi, koje, u manjem ili većem opsegu, imaju sve knjižnice danas, bez obzira na njihovu vrstu i ponudene su uloge knjižnice u prevladavanju društvene isključenosti.

Ključne riječi: knjižnica, društvena isključenost, informacijsko doba, dostupnost informacija, intelektualna sloboda

Vrijeme i okolnosti društva u kojem živimo učinilo je informacije svojevrsnim dokazom moći, a oni koji posjeduju „prave“ informacije, ovisno o temi i okruženju u kojem se javlja potreba za njima, svoj prosperitet i napredak postižu obradom i distribucijom tih informacija. Izvori putem kojih se informacije objavljuju, nalaze i dijele odavno nisu samo na papiratom mediju i unutar zidova knjižnica pa je njihovo prikupljanje, organizacija, vrednovanje i plasiranje krajnjem korisniku postalo kompleksan posao i zahtijeva specifična znanje i vještine, koja se nerijetko stječu tek nakon formalnog obrazovanja i prelaze zamišljene granice knjižničarske struke. Zadovoljavanje korisničkih potreba za informacijama danas predstavlja struci veliki izazov. Kvaliteta i opseg informacije ovise o specifičnim osobinama svakog pojedinog korisnika i njihovih upita, ali i o zakonskom okviru slobodnog pristupa informacijama, a da bi kvalitetno pružili uslugu, knjižničari se moraju posvetiti svakom korisniku i njegovom upitu individualno, ne ugrožavajući pri tom pravila struke, odnosno zakonska ograničenja, kao ni osobne karakteristike korisnika i specifičnosti upita.

Kako društvo raste i napreduje, njegove su potrebe konkretnije i veće, a članovi se društva okupljaju u formalne ili neformalne, manje zajednice sa zajedničkim ciljevima, pokušavajući se na taj način izboriti za što veća prava svojih članova. Ovisno o zajedničkom nazivniku pod kojim se okupljaju u zajednice, koji može biti ideološki, politički, zdravstveni, obrazovni, spolni, generacijski, vjerski i dr., svoje specifične potrebe i upite za informacije stavljaju i pred knjižnice i njihove djelatnike.

Prema IFLA-inom i FAIFE-inom dokumentu koji se temelji na UN-ovoj općoj deklaraciji o ljudskim pravima, a nosi naziv Knjižnice i intelektualna sloboda^[1], knjižnice moraju moći pružiti informaciju svakome korisniku, bez obzira na njegova osobna obilježja, posebne potrebe, spol, dob, vjerska, politička ili kulturna uvjerenja, jer svatko ima pravo na znanje i slobodan pristup informacijama, što se danas u praksi pokazalo problematičnim. Pojavom društvenih promjena, kao što su globalizacija i razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije, sve više se ističu društvene razlike članova društava zapadnih zemalja i zemalja u razvoju, što dovodi do pojave „digitalnoga jaza“, koji nikada nije bio izraženiji nego danas. Kako bi se društvo moglo upoznati i koristiti novim vrstama tehnologija, potrebno je osigurati određene preduvjete, koji uglavnom zahtijevaju i veliku financijsku podršku za potrebnu infrastrukturu. Države u razvoju, u kojima se ne primjenjuju niti prava ljudi na zdrav i dostojanstven život, kao ni prava djece na osnovno obrazovanje, i to ne zbog toga što tome društvo ne teži, već iz razloga koji je puno banalniji – a to je nedostatak financijskoga okvira, kvalitetnih programa za omogućavanje „normalnoga života“ pa čak i nedovoljnoga interesa cjelokupne ljudske zajednice za njihova pitanja – teško osiguravaju svakome pojedincu potrebno za upoznavanje i korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Razvoj tehnologija neizravno je utjecao i na širenje djelatnosti knjižnice i na izvorišne mogućnosti pretraživanja informacija, koje se odavno više ne odnose isključivo i prvenstveno na knjižnu građu pa se i od suvremenih knjižničara iziskuje poznavanje i korištenje novih tehnologija, kako bi korisnicima bili u mogućnosti ponuditi što kvalitetniju informaciju, neovisno o mediju na kojem se nalazi. „Da bi mogla zadovoljiti očekivanja možebitnih korisnika, valja promijeniti i način promišljanja uloga knjižnice u zadovoljavanju kulturnih i obrazovnih potreba korisnika. Više se ne može gledati na nove medije kao konkurenciju knjizi, nego kao važnu dopunu obrazovnih i informativnih mogućnosti koje pruža knjiga. Dakle, knjiga i novi mediji se dopunjuju u zadovoljavanju kulturnih, informativnih i obrazovnih potreba mladih i odraslih na početku ovog milenija.“^[2]

Knjižnice, sudionici života zajednice u okruženju, imaju vrlo bitnu ulogu svojevrsnih kanala preko kojih se društvena isključenost može premostiti. Naravno da se financijska podrška u knjižnicama razlikuje kod onih koje su u razvijenim zemljama zapadnoga svijeta i u zemljama u razvoju, ali ipak se korisnici mogu preko svojih knjižnica uključiti u virtualni svijet i na taj način sebi osigurati šire poglede u svjetove i teme koje žele istražiti, kao i procijeniti korisnost ponuđenih informacija. Potrebu za uključivanjem zajednice u primjenu informacijskih i komunikacijskih tehnologija i osiguravanjem prava na pristup informacijama dokazuje i IFLA-in Manifest o internetu^[3], po kojemu svi imaju pravo na korištenje internetom i pronalaženje potrebnih informacija u virtualnom svijetu interneta. Na knjižnicama i njihovim upravnim tijelima, odnosno financijerima, je da u planove i programe poslovanja, kao i u svoje financijske planove, uvrste mogućnosti korištenja internetom u svojim prostorima i potencijalne načine putem kojih će to biti omogućeno. Gotovo je nevjerojatno, iz ove perspektive, i pretpostaviti da postoje knjižnice koje svojim korisnicima to pravo ipak ne mogu osigurati u današnje vrijeme.

S obzirom na to da je pravo na informaciju i jedno od neizravnih ljudskih prava, porastom mogućnosti traženja potrebnih informacija, globalno je rasla i potreba za zakonodavnim okvirom, prema kojem će se to pravo na nacionalnim razinama organizirati i provoditi, jer nisu ipak sve informacije za svakoga. „Zahvaljujući poticaju iz akademske zajednice i civilnog društva, nastao je i hrvatski Zakon o pravu na pristup informacijama. Sabor je Zakon usvojio 2003. godine, a njegovu je donošenju prethodila i dugotrajna kampanja u javnosti koju je vodila koalicija 17 nevladinih udruga, među kojima je i Hrvatsko knjižničarsko društvo. (...) Danas važeći Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravu na pristup informacijama usvojen je 2011. godine.“^[4] Prema tom Zakonu, knjižničari moraju znati i koje informacije ne smiju distribuirati ili davati na korištenje korisnicima, ali i izuzetke od prava na pristup informacijama, predviđene i navedene zakonodavnim okvirom. Da bi provodili Zakon, knjižničari ga moraju prvo usvojiti, a tek onda primijeniti, kao i svi ostali, čija je djelatnost obuhvaćena tim Zakonom.

Ipak, ovisno o okruženju u kojem knjižnica djeluje, njenoj vrsti i namjeni, pri osiguravanju dostupnosti informacija iz raznovrsnih izvora, u knjižnicama se događaju određeni, specifični problemi, koji su u manjem ili većem opsegu, zajednički za sve knjižnice. Michael Gorman ih navodi u svojoj knjizi Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom:

- „Korisnici knjižnica sve se manje služe tiskanim izvorima vjerujući da je „sve dostupno na webu.“
- Financiranje „tradicionalne“ građe i programa smanjuje se u korist elektroničkih izvora i usluga u vremenu kada se „tradicionalno“ nakladništvo ne smanjuje.
- Uprave knjižnica robuju ideji digitalnih knjižnica i sličnim idejama ne razumijevajući pritiske kojim su izloženi knjižničari u svakodnevnom radu i stvame potrebe korisnika.
- Narodne i školske knjižnice prisiljene su obavljati sve skuplje, ali i nedovoljno financirane zadaće, posebno one koje se odnose na rad s djecom.
- Pritisak na visokoškolske i narodne knjižnice da uključe, održavaju i plaćaju digitalne zbirke, baze podataka i dr., od kojih se mnoge ponavljaju i već postoje negdje drugdje u zajednici.
- Nevoljkost mnogih uprava i upravnih tijela da financiraju nove i bolje zgrade knjižnica.
- Netom diplomirani knjižničari koji nisu osposobljeni za osnovni knjižničarski rad u informacijskoj službi, katalogizaciji i dr.
- Sve starija knjižničarska struka, u kojoj se mnogo knjižničara s nezamjenjivim vještinama sprema u mirovnu.
- Sve češće uključivanje knjižnica u različite oblike suradnje i umrežavanje koje se nedovoljno financira, dok se istodobno bore da zadovolje potrebe zajednica radi kojih su i osnovane.
- Povećana potreba za podukom u knjižnici i programima za informacijsko osposobljavanje.
- Propast većega dijela knjižničarskog obrazovanja pod utjecajem „informacijske znanosti“ i trenda digitalizacije.
- Kriva zaštita i čuvanje građe.“^[5]

Navedeni problemi ukazuju na činjenicu da knjižnice, ukoliko žele svojim korisnicima osigurati što kvalitetniji pristup informacijama i ispuniti svoju svrhu, zadaću i ciljeve, moraju svoje djelatnike, upravu i one kojih ih financiraju pripremiti na česte i brze promjene, potencijalnu, ali nužnu cjeloživotnu edukaciju i napredovanje u skladu s potrebama struke i djelatnosti, a svoje poslovanje usmjeravati u skladu s novostima društvenog okruženja u kojem egzistiraju, kako ne bi bile samo inertne institucije, korisnici proračuna, nego aktivni sudionici društvenog razvoja i napredovanja. Djelatnici se trebaju stalno i stručno usavršavati, a model po kojem bi se to ostvarivalo treba tražiti i teorijski i praktično, kako bi se usavršavali u vještinama za kojima postoji realna potreba i u točnim teorijskim okvirima. Onima, koji će tek jednom postati ti djelatnici treba obrazovanjem dati čvrste teorijske osnove i konkretna praktična znanja na kojima će graditi svoja knjižničarska iskustva i stavove, a time i sudjelovati u kreiranju budućih knjižnica, usluga i zbirki. Upravna tijela bi morala biti upoznata sa strukom i djelovati u skladu s njenim načelima i pravilima, ne izostavljajući ni državne propise i zakone, a financiranje osigurati u skladu s realnim potrebama knjižnica i korisnika, ali i razmatrati potencijale novih izvora financiranja ili donacija. Iako se knjižnice po vrstama i funkcijama razlikuju, osnova je svima ista pa bi bilo dobro unaprijediti međuinstitucionalne odnose, kako ne bi dolazilo do prevelikih preklapanja, ukoliko postoje mogućnosti za suradnju, koju treba i poticati. To su onda i mogući modeli ušteda u korist onoga na što je bitnije uložiti ionako ograničena sredstva. Knjižnice su uglavnom vrlo složeni

sustavi koji samostalno i bez neke interesne zajednice ni ne funkcioniraju pa je jako bitno probleme na vrijeme uočiti, tražiti kvalitetna rješenja, koja neće previše opterećivati ionako kompliciranu djelatnost, naći najbolje načine za primjenu rješenja i odgovoran kadar koji će težiti napretku i pratiti i usmjeravati provođenje rješenja. Treba znati i povezati tradicionalnu ulogu i poimanje knjižnica u društvu s novim mogućnostima koje knjižnice korisnicima nude pojavom novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Bez toga, u nekim slučajevima, čak i egzistencija knjižnice u svojoj primarnoj funkciji, postaje upitna.

Knjižnice i njihovi djelatnici imaju i određenu odgovornost podučiti svoje korisnike načinu na koji će procijeniti informacije dobivene putem interneta, jer ono što je na internetu ne mora uvijek značiti da je točno, ispravno i relevantno pa svojim korisnicima uvijek moraju moći ponuditi i izvore koji su u papirnatom obliku, a odnose se na konkretnu temu korisničkoga upita. Još se veći problem javlja kada su neki od tih korisnika nepismeni ili informacijski nepismeni pa knjižnica mora naći načina i omogućiti edukaciju onim korisnicima, koji za opismenijavanjem imaju želju, volju i potrebu, jer je pismenost i čitanje jedna od osnovnih vrijednosti knjižničarske struke. „Knjižničari općenito moraju naučiti izražavati svoje potrebe u tehnološkom kontekstu. Knjižnice djeluju kao predstavnici ljudskih zajednica i kao takve moraju zastupati svoje zajednice. Budući da tehnološko tržište i dalje ima velik politički utjecaj, knjižničari moraju tražiti prilike da tržište i agoru obavijeste o potrebama zajednica koje zastupaju.“^[6]

Jedna od uloga knjižnica u prevladavanju društvene isključenosti se krije u zadaćama knjižnica koje su osnovno okupljalište društvenih, znanstvenih i kulturnih informacija i znanja, a koja moraju biti u službi njenih korisnika i šire kulture zajednice u kojoj knjižnica djeluje pa se sve veća pozornost poklanja dostupnosti knjižnice osobama s posebnim potrebama, koji su već time na neki način ograničeni u odnosu na ostale korisnike. Knjižnice moraju moći naći načina i za zadovoljenje njihovih potreba, bez obzira na vrstu hendikepa koji te ljude ograničava, bilo da se to odnosi na slijepu, slabovidnu, gluha, mentalno zaostale, invalide bilo koje vrste i sve ostale koji imaju posebne potrebe. Na značenje omogućavanja pristupa za osobe s posebnim potrebama knjižnicama i znanju, informacijama i uslugama koje pružaju, struci je ukazala i IFLA, objavivši različite vrste smjernica za osobe s posebnim potrebama i za građu laku za čitanje, u kojima su propisani načini nabave, obrade, čuvanja i pohrane građe za osobe s posebnim potrebama, način ophođenja prema njima i potrebna znanja i vještine koje mora imati knjižničar koji je na usluzi toj vrsti korisnika. Također, vrlo je bitno surađivati s različitim udrugama koje okupljaju osobe s posebnim potrebama, kako bi se što kvalitetnije pristupilo rješavanju problema pristupa znanju i informacijama tim korisnicima. Da bi se takvim korisnicima osigurala potrebna zbirka građe, treba analizirati njihove upite.

Znanja ili vještine stečene bilo kojim završenim formalnim stupnjem obrazovanja teško da je nepotrebno usavršavati. Ono u što se knjižnice svih vrsta moraju uključiti u prevladavanju društvene isključenosti je i proces cjeloživotnoga učenja, koji je sve zastupljeniji u svim sferama društva i obrazovanja. „Koncept cjeloživotnog učenja danas je nesumnjivo okosnica svih modernih pristupa obrazovanju. Izvor snažnog zanimanja za koncept cjeloživotnog učenja zacijelo je kriza obrazovanja, koja je dijelom uzrokovana pogrešnim nastojanjem škole da svakog pojedinca dokraja pripreme za život, što je, naravno, zbog dinamike i ritma promjena iluzoran cilj.“^[7] Tako narodne knjižnice, prema IFLA-inim i

smjericama za narodne knjižnice^[8], moraju biti dostupne svima, bez utjecaja ideološkog, političkog, vjerskog ili komercijalnog pritiska pa i surađivati s knjižnicama koje djeluju u sastavu obrazovnih ustanova kako bi svojim korisnicima pružili znanja potrebna pri njihovom formalnom i neformalnom obrazovanju, kao i prostor za učenje onima koji ga nemaju kod kuće. Pri tome je važno analizirati potrebe unutar zajednice, jer je sve veća i uloga knjižnica pri učenju na daljinu i različitim oblicima neformalnoga obrazovanja. Takvi će korisnici literaturu i informacije potrebne za učenje prvenstveno tražiti u svojim narodnim knjižnicama, na što one moraju nužno biti spremne odgovoriti pružanjem odgovarajuće usluge. Da bi se uspješno osiguralo zadovoljenje korisničkih potreba, vrlo pomno se moraju planirati i knjižnične zbirke, različitost usluga i izvora, organizirati nabavu i poslovanje u cijelosti, ovisno o svojoj vrsti, zadaći i ciljevima, ali i pratiti i analizirati korisničke potrebe i frekvenciju korištenja građe. To, također, dovodi do određenih problema. „Otvorenost knjižnice prema različitim vrstama korisnika može izazvati nesporazume između njih i djelatnika knjižnice. Knjižničari obično imaju visokoškolsko obrazovanje. Zanimanje su često izabrali zato što vole knjigu i kulturu. Stalni posjetitelji knjižnice liče na njih, najčešće pripadaju istoj društvenoj sredini i obično dijele iste vrijednosti u pogledu književnosti i korištenja kulturnih dobara. Novi korisnici su drugačiji i ne posjeduju ključeve za pristup institucionaliziranoj kulturi. Katkada su bučni, a bez poštovanja prema knjigama i zaposlenima. Kao ni nastavnike, ni knjižničare nisu spremali da se bave ovom teškom vrstom korisnika, nedovoljno motiviranom za ono što službeno podrazumijeva kultura.“^[9] Unatoč tome, knjižničari bi morali biti profesionalni, kulturni i uslužni pa svojim korisnicima, neovisno o njihovoj razini znanja, opće kulture i stupnju formalnog obrazovanja, ponuditi upitom traženu informaciju, a bez predrasuda i stvaranja neugodne atmosfere iz bilo kojeg razloga.

U navođenju primjera uloge knjižnice u prevladavanju društvene isključenosti svakako treba navesti i knjižničnu podršku formalnom obrazovanju i znanstvenoistraživačkom radu. Ne postoji osoba koja za sebe može u svojoj privatnoj zbirci okupiti svu građu potrebnu za završetak bilo kojeg stupnja formalnog obrazovanja, kamoli znanstvenoistraživačkog rada pa se već pri čitanju prvog lektirnog naslova u osnovnoškolskom obrazovanju učenici obraćaju školskom knjižničaru u potrazi za istim. Kako stupanj obrazovanja raste, tako se mijenja i raste uloga knjižnice u životu učenika. Završiti fakultet je nezamislivo bez podrške visokoškolske, ali i sveučilišne, odnosno, narodne knjižnice, jer je prikupljanje i vrednovanje literature na određenu interesnu temu jedna od osnovnih pretpostavki uspješnog studiranja. Da bi visoko učilište pa tako i sveučilište kojem pripada u RH dokazalo svoju znanstvenu kvalitetu, danas se, između ostaloga, radovi znanstvenika moraju objavljivati u visoko rangiranim svjetskim časopisima i biti izvrsni, za što je pristup bazama podataka, koje te časopise indeksiraju, uglavnom jako skup i dostupan u cijelosti uglavnom na računalima u visokoškolskim i sveučilišnim knjižnicama. Tim slijedom i knjižničari moraju biti educirani na temu pretraživanja informacija u tom okruženju, za što se organiziraju i posebne radionice relevantnih stručnjaka.

Još jedan trend koji se u posljednje vrijeme događa u knjižnicama, a na zanimljiv način pokazuje ulogu knjižnica u prevladavanju društvene isključenosti je serija projekata na temu uključivanja beba u interesne skupine korisnika knjižnica pa se na dječjim odjelima narodnih knjižnica događaju programi i građa za najmlađe i njihove roditelje, što izravno utječe na kasnije čitateljske navike pa i navike posjećivanja knjižnica i korištenja usluga i službi u budućnosti.

Zaključak

Kako bi se sudjelovale u procesu oblikovanja demokratskoga društva kojemu teži cijela svjetska zajednica, a na što ih obvezuje i dokument o Knjižnicama i intelektualnim slobodama, knjižnice svojim trenutnim i potencijalnim korisnicima moraju pružati stalnu kvalitetnu uslugu, koja će se temeljiti na obrazovanim knjižničarima, koji se stalno stručno usavršavaju i projevavaju svoje kompetencije, na svim vrstama građe za kojima korisnici imaju potrebu, a koje će knjižnice i njihovi djelatnici nabavljati, stručno obrađivati, posuđivati na korištenje i pružati im kao uslugu u sklopu svoje ustanove. Sve to iziskuje veliku količinu energije, znanja, volje i sredstava. Knjižničari bi trebali osvijestiti svoju ulogu u prevladavanju društvene isključenosti i težiti i biti otvoreni pozitivnim promjenama, koje nastaju uslijed procesa prevladavanja bilo kojeg oblika isključenosti, a i educirati se kako bi bili u toku s onim promjenama koje nove tehnologije i okolnosti donose u struku. Sve to isključivo s jednim,

krajnjim ciljem, zadovoljenja korisničkih potreba, jer se na taj način osigurava i egzistencija knjižnica.

Literatura

1. *Digitalna demokracija: politike i politika u umreženom svijetu*. Panliber, Osijek; Zagreb; Split 2001.
2. Gorman, Michael *Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2006.
3. Horvat, A.; Žvković, D. *Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e-knjige*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2012.
4. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2011.
5. *Knjižnica i mediji*. Knjižnice grada Zagreba, Zagreb 2006.
6. Machala, Dijana *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije*. Hrvatska sveučilišna naklada; Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu Zagreb, 2015.
7. Muller, J. Muller, J. *Menadžment biblioteka: rukovođenje zaposlenima*. Narodna biblioteka Srbije: Clio, Beograd 2006.
8. Špiranec, S.; Banek Zorica, M. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zavod za informacijske studije, Zagreb 2008.
9. Urquhart, D. J. *Načela bibliotekarstva*. Izdavački centar Rijeka Rijeka, 1986.
10. Wilson, T. C. *Sistemske knjižničar: oblikovanje uloga, definiranje vještina*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2006.

Web izvori

1. *Knjižnice i intelektualna sloboda*, URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/kiis.htm> (posjet 19.12.2016.)
2. *IFLA-in manifest o Internetu*, URL: <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-hr.pdf> (posjet 18.12.2016.)

[1] *Knjižnice i intelektualna sloboda*, URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/kiis.htm> (posjet 19.12.2016.)

[2] *Knjižnica i mediji*. Knjižnice grada Zagreba, Zagreb 2006., str. 25

[3] *IFLA-in manifest o Internetu*, URL: <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-hr.pdf> (posjet 18.12.2016.)

[4] Horvat, A.; Žvković, D. *Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e-knjige*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2012., str. 18

[5] Gorman, Michael *Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2006., str. 2-3

[6] Wilson, T. C. *Sistemske knjižničar: oblikovanje uloga, definiranje vještina*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2006., str. 145

[7] Špiranec, S.; Banek Zorica, M. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zavod za informacijske studije, Zagreb 2008., str. 13

[8] *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb 2011., str. 42-43

[9] Muller, J. Muller, J. *Menadžment biblioteka : rukovođenje zaposlenima*. Narodna biblioteka Srbije: Clio, Beograd 2006., str. 19